

وزارت علوم ، تحقیقات و فناوری

دانشکده علوم و تحقیقات اسلامی

بررسی تطبیقی اشتغال زنان از دیدگاه فقهای شیعه و اهل سنت با رویکردی بر کتاب الفقه الاسلامی وادلته وهبه الزحیلی

پایان نامه برای دریافت کارشناسی ارشد در رشته ی الهیات گرایش فقه ومبانی حقوق
اسلامی

طاهره ارمنندی

استاد راهنما: دکتر اردوان ارژنگ

استاد مشاور: دکتر حسین نمازی فر

بهمن ۹۴

سلامت و رفاهیت

تقدیم به پدر و مادر و همسر عزیزم

تقدیم به پدر و مادر مهربانم که در تمام مراحل تحصیل یاریم کردند،

و

تقدیم به همسر عزیزم که در نوشتن پایان نامه پشتیبانم بود.

فرم پ ۱-۲ : فرم تأییدیه هیأت داوران جلسه دفاع از پایان نامه / رساله

دانشگاه بین المللی امام خمینی (ره)

معاونت آموزشی - مدیریت تحصیلات تکمیلی

فرم تأییدیه هیأت داوران جلسه دفاع از پایان نامه / رساله (فرم شماره ۳۰)

بدین وسیله گواهی میشود جلسه دفاعیه از پایان نامه کارشناسی ارشد / رساله خانم طاهره ارمندئی دانشجوی رشته الهیات گرایش فقه و مبانی حقوق اسلامی تحت عنوان : بررسی تطبیقی اشتغال زنان از نظر فقه امامیه و اهل سنت ، با رویکردی بر کتاب الفقه الاسلامی وادلته در تاریخ ۲۸ / ۱۳۹۴ در دانشگاه برگزار گردید و این پایان نامه / رساله با نمره به عدد ۱۷/۱ و به حروف ۱۷٫۱ و به درجه نوبت مورد تایید هیأت داوران قرار گرفت.

ردیف	سمت	نام و نام خانوادگی	مرتبه یا دانشگاهی	دانشگاه یا مؤسسه	امضا
۱	استاد راهنما	دکتر اردوان ارژنگ	استاد یار		
۲	استاد مشاور	دکتر حسین نمازی فر	استاد یار	دانشگاه بین المللی امام خمینی (ره)	
۳	داور اول	دکتر محمد مولوی	استاد یار	"	
۴	داور دوم				
۵	نماینده تحصیلات تکمیلی	دکتر داود معماری	استاد یار	"	

* در صورت وجود استاد راهنمای دوم برای پایان نامه / رساله، یک ردیف با عنوان استاد راهنمای دوم، ذیل ردیف استاد راهنما اضافه شود.

تذکر: این برگه پس از تکمیل توسط هیأت داوران، در پایان نامه / رساله درج می گردد.

تعهذنامه اصالت اثر

- اینجانب **طاهره ارمندیی** دانش آموخته مقطع کارشناسی ارشد در رشته **الهیات** گرایش **فقه و مبانی حقوق اسلامی** که در تاریخ **۹۴/۱۱/۲۸** از پایان نامه ی خود تحت عنوان **بررسی تطبیقی اشتغال زنان از دیدگاه فقهای شیعه و اهل سنت با رویکردی بر کتاب الفقه الاسلامی و ادلته وهبة الزحیلی** با کسب درجه ی **۱۷/۵۰** دفاع کرده ام، شرعا و قانونا متعهد می شوم:
۱. مطالب مندرج در این پایان نامه، حاصل تحقیق و مطالعه اینجانب بوده و در مواردی که از دستاوردهای علمی و پژوهشی دیگران اعم از پایان نامه، کتاب، مقاله و غیره استفاده کرده ام، با رعایت کامل امانت، مطابق مقررات، اقدام به ارجاع در متن و ذکر آن در فهرست منابع و مآخذ نموده ام.
 ۲. تمامی یا بخشی از این پایان نامه قبلا برای دریافت هیچ مدرک تحصیلی به سایر دانشگاه ها و موسسات آموزش عالی ارائه نشده است.
 ۳. مقالات مستخرج از این پایان نامه کاملا حاصل کار اینجانب بوده و از هرگونه جعل داده و یا تغییر اطلاعات پرهیز کرده ام.
 ۴. از ارسال همزمان و یا تکراری مقالات مستخرج از این پایان نامه (با بیش از ۳ درصد همپوشانی) به مجلات و یا همایش های گوناگون خودداری نموده و می نمایم.
 ۵. کلیه حقوق مادی و معنوی حاصل از این پایان نامه متعلق به دانشگاه بین المللی امام خمینی (ره) بوده و متعهد می شوم هرگونه بهره مندی و یا نشر دستاوردهای حاصل از این تحقیق اعم از چاپ کتاب، مقاله، ثبت اختراع و غیره (چه در زمان دانشجویی و یا بعد از فراغت از تحصیل) با کسب اجازه از استاد (استادان) راهنما باشد.
 ۶. در صورت اثبات تخلف و نقض موارد پنجگانه فوق (در هر زمان) مدرک تحصیلی صادر شده توسط دانشگاه بین المللی امام خمینی (ره) از درجه اعتبار ساقط و اینجانب هیچگونه ادعایی نخواهم داشت.

نام و نام خانوادگی دانشجو

المضاء
طاهره ارمندیی

سوگندنامه دانش آموختگان کارشناسی ارشد دانشگاه بین المللی امام خمینی (ره)

به نام خدا

سپاس ایزد منان را که مرا مشمول الطاف خویش نمود که با طی مراحل تحصیل موفق به اخذ درجه کارشناسی ارشد شوم. به شکرانه این نعمت بزرگ الهی که با امکانات این مرز و بوم، فراهم و نزد اینجانب به امانت گذاشته شده است، در پیشگاه ملت ایران به کتاب آسمانی خود، قرآن کریم، سوگند یاد می کنم که:

- در سراسر زندگی حرفه ای، در راه اعتلای کشور ایران و جامعه بشری به نحو احسن قدم برداشته و در این راه از هیچ تلاشی دریغ ننمایم.
- در تمام فعالیت های تخصصی، رضای خدا را همراه با صداقت علمی و اجتماعی در نظر داشته و از موقعیت های به دست آمده در جهت رفع مشکلات جامعه استفاده کنم و در همه ی امور، منافع کشور را بر منافع فردی مقدم بدارم.
- همواره علم و دانش خود را به روز نگاه داشته و در ایفای مسئولیت و تعهدات حرفه ای در حد توان سعی و تلاش خود را به کار گیرم.
- و اینک از خداوند علیم توفیق بندگی و پای بندی به مفاد این سوگندنامه را خواستارم و از او می خواهم که مرا در ایفای رسالت علمی و انسانی خویش موفق بدارد.

نام و نام خانوادگی دانشجو

امضاء
ظاهره ارمندی

عنوان پایان نامه / رساله

نام و نام خانوادگی دانشجو
حامد طاهره ارمندی
مجوز بهره برداری از پایان نامه / رساله

کلیه حقوق اعم از چاپ، تکثیر، نسخه برداری، ترجمه، اقتباس و ... از نتایج این پایان نامه برای دانشگاه بین المللی امام خمینی (ره) قزوین محفوظ است. بهره برداری از این پایان نامه / رساله در چهارچوب مقررات کتابخانه و با توجه به محدودیتی که توسط استاد راهنما به شرح زیر تعیین می شود، بلامانع است:

- بهره برداری از این پایان نامه / رساله برای همگان بلامانع است.
- بهره برداری از این پایان نامه / رساله با اخذ مجوز از استاد راهنما، بلا مانع است.
- بهره برداری از این پایان نامه / رساله تا تاریخ ممنوع است.

استاد راهنما می تواند یکی از گزینه های بالا را انتخاب کند و مسئولین کتابخانه موظف به رعایت موارد تعیین شده می باشد.

نام استاد و یا اساتید راهنما:

تاریخ:

امضاء:

طاهره ارمندی

۹۵، ۲، ۳

چکیده:

اشتغال زنان یکی از مسائل مهم عصر حاضر می باشد که در زندگی آنها نقش بسیار مهمی دارد. این مسئله از جهات مختلف، زندگی زنان را تحت تأثیر قرار داده است؛ به طوری که دانشمندان و روان شناسان پیرامون آن بحث می کنند، و برخی با دید مثبت به آن می نگرند و سعی می کنند با ارائه ی راه حل مشکلات ناشی از اشتغال زنان را رفع کنند، اما برخی دیگر با دید منفی به این مسئله نگاه می کنند و بر نقش مادری و همسری زنان تأکید دارند. فقها نیز این موضوع را مورد بررسی قرار داده اند و فتاوایی پیرامون آن بیان کرده اند. این نوشتار به بررسی دیدگاه فقه‌های شیعه و اهل سنت و نیز نظر دکتر وهبه‌الزحیلی می پردازد، و ادله ی هر یک از آنها را بیان می کند، و ادله ی اهل سنت اهل سنت را رد می کند. فقه‌های شیعه با تمسک به آیات و روایاتی که انسانها را به کار و تلاش تشویق می کند، معتقدند اشتغال زنان جایز است، اما در مقابل فقه‌های اهل سنت با تمسک به آیات و روایات دیگر معتقدند که اشتغال زنان جایز نمی باشد. دکتر وهبه الزحیلی نیز که از فقه‌های اهل سنت می باشد با توجه به اینکه خروج زن از منزل بدون اذن همسر جایز نیست قائل به عدم جواز می باشند. مسئله ی اشتغال زنان در قوانین هم مطرح شده است و در قوانین جمهوری اسلامی ایران و قوانین بین المللی راجع به این مسئله موادی به تصویب رسیده است.

واژه های کلیدی: اشتغال ، کار، زوجه ، ادله ی شیعه ، ادله ی اهل سنت ، وهبه الزحیلی.

فهرست

صفحه	عنوان
۱.....	فصل اول: کلیات و مفاهیم
۲.....	مقدمه
۲.....	۱-۱ کلیات
۲.....	۱-۱-۱- تعریف مسئله
۳.....	۱-۱-۲- طرح سوال
۳.....	۱-۱-۳- فرضیه ها
۳.....	۱-۱-۴- پیشینه ی تحقیق
۴.....	۱-۱-۵- روش تحقیق
۴.....	۱-۱-۶- هدف تحقیق
۴.....	۱-۱-۷- فصول تحقیق
۴.....	۱-۱-۸- تاریخچه ی اشتغال زنان
۷.....	۲-۱ مفاهیم اساسی
۷.....	۱-۲-۱ مفهوم شغل
۸.....	۲-۲-۱ مفهوم کسب
۸.....	۳-۲-۱ مفهوم کار
۸.....	۱- مفهوم لغوی کار
۹.....	۲- مفهوم اصطلاحی کار

فهرست

۱-۳-۲-۱- مفهوم لغوی کار.....	۸
۱-۳-۲-۲- مفهوم اصطلاحی کار.....	۸
۱-۳-۲-۳- مفهوم کار در اقتصاد.....	۹
۱-۲-۴- اهمیت کار در اسلام.....	۱۰
۱-۲-۵- اهداف کار.....	۱۶
۱-۲-۵-۱- کسب درآمد.....	۱۶
۱-۲-۵-۲- عزت یافتن.....	۱۷
۱-۲-۵-۳- سلامت جسم و آرامش روحی.....	۱۷
۱-۲-۵-۴- تمرکز خیال.....	۱۹
۱-۲-۵-۵- کسب تجربه.....	۱۹
۱-۲-۶- جایگاه زنان در اسلام.....	۱۹
۱-۲-۶-۱- آیات مربوط به برابری زن و مرد.....	۲۰
۱-۲-۶-۲- روایات مربوط به رعایت حقوق زنان.....	۲۲
فصل دوم: آثار اشتغال زنان.....	۲۵
مقدمه.....	۲۶
۱-۲- آثار اشتغال زنان در روابط خانوادگی.....	۲۶
۲-۲- آثار اشتغال زنان در تربیت فرزندان.....	۲۷
۳-۲- آثار اشتغال زنان در جامعه.....	۲۹
۴-۲- پیامدهای اشتغال زنان.....	۳۱

فهرست

۳۱	۲-۴-۱- پیامدهای مثبت اشتغال زنان.....
۳۲	۲-۴-۲- پیامدهای منفی اشتغال زنان.....
۳۵	۲-۵-۵- راهکارهای کاهش اثرات منفی اشتغال زنان.....
۳۷	۲-۶- دیدگاه های نظری پیرامون اشتغال زنان.....
۳۷	۲-۵-۱- دیدگاه نئو کلاسیکها.....
۳۸	۲-۵-۲- دیدگاه تقطیع بازار کار.....
۳۸	۲-۵-۳- طرفداران حقوق اجتماعی زنان.....
۴۰	فصل سوم: اشتغال زنان از دیدگاه فقهای شیعه واهل سنت.....
۴۱	مقدمه.....
۴۱	۳-۱- تقسیم مشاغل در شرع.....
۴۱	۳-۱-۱- اشتغال واجب.....
۴۲	۳-۱-۲- اشتغال مباح.....
۴۲	۳-۱-۲-۱- مامایی.....
۴۲	۳-۱-۲-۲- ریسندگی.....
۴۲	۳-۱-۳- اشتغال مستحب.....
۴۳	۳-۱-۴- اشتغال مکروه و حرام.....
۴۳	۳-۱-۴-۱- آرایشگری.....
۴۴	۳-۱-۴-۲- آوازه خوانی (خوانندگی).....
۴۴	۳-۱-۴-۳- نوحه خوانی.....
۴۵	۳-۲- اشتغال زن از نگاه فقهای شیعه.....

فهرست

- ۳-۲-۱- ادله ی قرآنی..... ۴۵
- ۳-۳- اشتغال زنان از نگاه فقهای اهل سنت..... ۴۸
- ۳-۳-۱- ادله ی قرآنی..... ۴۸
- ۳-۲-۲- ادله ی روایی..... ۴۹
- ۳-۴- پاسخ شیعه به آیات مورد استناد اهل سنت..... ۵۴
- ۳-۵- دیدگاه کتاب الفقه الاسلامی و ادلته راجع به اشتغال زنان..... ۵۵
- ۳-۵-۱- زندگی نامه دکتر وهبه الزحیلی..... ۵۵
- ۳-۵-۲- کتاب الفقه الاسلامی و ادلته..... ۵۶
- ۳-۵-۳- امکان خروج زن از منزل از دیدگاه کتاب الفقه الاسلامی و ادلته..... ۵۷
- ۳-۶- اشتغال زنان در قوانین..... ۶۰
- ۳-۶-۱- قوانین ایران..... ۶۰
- ۳-۶-۲- قوانین بین المللی..... ۶۱
- ۳-۷- حق زوجین در منع اشتغال یکدیگر در قانون..... ۶۴
- ۳-۸- مبنای منع اشتغال زوجه در قوانین..... ۶۵
- ۳-۸-۱- ریاست مرد در خانواده..... ۶۵
- ۳-۸-۲- تمکین..... ۶۶
- ۳-۸-۳- تکلیف زوجین در تشدید مبنای خانواده..... ۶۷
- ۳-۸-۴- عدم مسئولیت زن در تأمین معاش خانواده..... ۶۷
- ۳-۹- استفتائات..... ۶۷
- ۳-۱۰- اصول حاکم بر اشتغال..... ۶۹

فهرست

۶۹.....	۳-۱۰-۱- اصل عدم تبعیض شغلی.....
۷۰.....	۳-۱۰-۲- اصل فرصتهای مساوی و رفتار برابر.....
۷۱.....	۳-۱۰-۳- اصل تساوی مزد.....
۷۱.....	نتیجه.....
۷۲.....	منابع.....

فصل اول: کلیات و مفاهیم

مقدمه:

واژه ی کار در فرهنگ نامه های فارسی به معنای تلاش و کوشش به کار رفته است، همچنین معنای واژه ی شغل نیز در فرهنگ لغات فارسی و فرهنگ نامه های اقتصادی بیان شده است.

کار در اسلام از اهمیت خاصی برخوردار است؛ به همین جهت در آیات و روایات زیادی به آن سفارش شده، و از تبلی و بی کاری نهی شده است. از دیدگاه اسلام کار نه تنها به عنوان تأمین زندگی و استقلال اقتصادی و رهایی از وابستگی به بیگانگان ضروری است؛ بلکه به عنوان بهترین عبادت و مقدس ترین جهاد مورد تأکید و سفارش قرار می گیرد.

کار، هم بر سلامت جسم انسان اثرگذار است و هم بر سلامت روح او؛ با سلامت فرد قطعاً سلامت جامعه نیز تضمین می گردد و این تأثیر غیر قابل انکار است. کار علاوه بر فقر زدایی از جامعه، موجب رشد و شکوفایی اقتصادی جامعه نیز می شود. در واقع کار جوهره انسان است و همین کار است که او را از دیگر مخلوقات متمایز می سازد.

۱-۱- کلیات

۱-۱-۱- تعریف مسئله:

موقعیت اجتماعی زن در ادوار مختلف تاریخ، و ازدیدگاههای مختلف مورد بررسی قرار گرفته است که معلوم شد زن در عصر جاهلیت از موقعیت پست و پایینی برخوردار بوده است، و به عنوان موجودی که فقط برای خدمت به مرد و تولید نسل باشد، تلقی می شد و فقط همین دو وظیفه را داشت. ولی زنان در عصر جدید از جایگاه و موقعیت متمیزی برخوردار هستند، و حتی به عنوان مبلغ دین و یا در رأس امور مهم کشورداری قرار می گیرند و کارها را به دست می گیرند و از این نظر هیچ فرقی با مردان ندارند. اهمیت نقش آفرینی مستقیم و غیرمستقیم زنان در تاریخ و در پیشرفت جامعه و اهداف اجتماعی بر کسی پوشیده نیست، چراکه آنان با توجه به موفقیت خود در محیط خانواده و اثرگذاری بر افراد آن، نقش غیرمستقیم در تحولات جامعه ایفا می کنند، و با توجه به اینکه تقریباً نیمی از جمعیت جوامع را زنان تشکیل می دهند به طور مستقیم نیز در مقاطع حساس تاریخی نقشهای برجسته و مهمی را بر عهده می گرفتند، این نقش اساسی از نگاه کتب مقدس ادیان الهی پوشیده نمانده است.

اما در میان فقهای شیعه و اهل سنت پیرامون این مسئله اختلاف نظر وجود دارد، فقهای اهل سنت، اشتغال زن را امری نکوهیده و مذموم تلقی کرده اند، و سعی نموده اند با استناد به ادله مختلف، ممنوعیت اشتغال زنان را به اثبات برسانند. هر یک از این فقها، دلایلی را برای نظر خود مطرح می کنند که به نظرمی رسد دلیل برخی از آنها مبنای

فقهی درستی ندارند، زیرا منابع و مبانی فقهی از نظر اسلام محدود به موارد خاصی می باشد، مثل کتاب و سنت و اجماع و عقل. همچنین نویسند ه ی کتاب الفقه الاسلامی و ادلته که یک فقیه اهل سنت می باشد نیز با توجه به منع خروج زن از منزل بدون اذن همسر قائل به منع اشتغال زنان می باشد. اما فقهای شیعه با استناد به آیات قرآن کریم و روایاتی که اهمیت کار و کسب را بیان می کند، به جواز اشتغال زنان فتوا داده اند.

۱-۱-۲- طرح سوال:

الف) نظر فقهای امامیه در مورد اشتغال زنان چیست؟

ب) نظر فقهای اهل سنت در مورد اشتغال زنان چیست؟

ج) با توجه به کتاب الفقه الاسلامی و ادلته آیا اشتغال زنان جایز است؟

د) در صورتی که اشتغال زوجه با حقوق زوج به ویژه حق استمتاع، منافات نداشته باشد، آیا اذن زوج برای اشتغال لازم است؟

۱-۱-۳- فرضیه ها:

الف) فقهای امامیه اشتغال زنان را با رعایت موازین شرعی جایز می دانند و معتقدند، اصل اشتغال و فعالیت اقتصادی از زنان منع نشده است، بلکه شواهد و ادله فراوانی بر جواز آن وجود دارد.

ب) اهل سنت اشتغال زن را در خارج از منزل جایز نمی دانند و اصرار دارند جای زن در خانه است و نخستین و آخرین وظیفه او شوهرداری و تربیت فرزندان می باشد.

ج) با توجه به کتاب الفقه الاسلامی و ادلته ، خروج زن از منزل به هر دلیلی که باشد باید با اذن شوهر صورت پذیرد، لذا اگر زن از همسر خود اجازه ی خروج نداشته باشد نمی تواند در بیرون از منزل به اشتغال پردازد.

د) در صورتی که اشتغال زوجه با حقوق زوج ، که بر اثر عقد ازدواج بر عهده ی زن قرار می گیرد، منافات داشته باشد، زوج می تواند مانع اشتغال او گردد، اما اگر اشتغال زوجه با حقوق زوج منافات نداشته باشد، دلیلی برای منع زن از ادامه ی شغلش وجود ندارد ، بنابراین زوج نمی تواند مانع اشتغال او گردد.

۱-۱-۴- پیشینه تحقیق:

مسأله ی اشتغال زنان از دیرباز مورد توجه بوده و نویسندگان و پژوهشگران پیرامون آن بحث کرده اند و جنبه های مختلف آن را مورد کنکاش قرار داده اند، فقها نیز در این مسئله اظهار نظر کرده اند و مقالاتی نیز در زمینه ی اشتغال

زنان به چاپ رسیده است، اما در زمینه ی بررسی تطبیقی اشتغال زنان از نظر فقهای شیعه واهل سنت، تنها یک مقاله توسط دکتر مهدی رهبر به چاپ رسیده است، ولی در مورد تعیین مبانی هر یک از دو گروه شیعه و سنی راجع به این مسئله مقاله یا پایان نامه ای به چاپ نرسیده است.

۱-۱-۵- روش تحقیق:

این تحقیق به روش کتابخانه ای انجام خواهد شد. به این ترتیب که ابتدا با شناسایی منابع و مآخذ، مطالعه و بررسی کتب فقهی شیعه و اهل سنت، فیش برداری و در نهایت در قالب پایان نامه ارائه خواهد شد. مبنا و اساس این تحقیق، بررسی آراء و نظرات فقهای شیعه واهل سنت و بیان دلایل هر یک از آنها و رد دلایل آنها در صورت امکان می باشد.

۱-۱-۶- هدف تحقیق:

هدف از انجام این پژوهش، بررسی دیدگاه فقهای شیعه و فقهای چهارگانه اهل سنت در مورد مسأله ی اشتغال زنان و مقایسه ی ادله ی آنها از لحاظ مبنایی می باشد. در این پژوهش با توجه به مطالب ذکر شده تلاش بر این است که به طور مستند و مستدل نظرات و مبانی هر دو گروه شیعه واهل سنت و نیز نظر نویسندگان کتاب الفقه الاسلامی وادلته در مورد جواز یا عدم جواز اشتغال زنان بررسی شود تا از این طریق بتوان دیدگاه واقعی و حقیقی اسلام نسبت به اشتغال زنان رابه دست آورده و براساس آن، جایگاه و منزلت واقعی زن در عرصه های مختلف کار و فعالیت اقتصادی تبیین گردد.

۱-۱-۷- فصول تحقیق:

این تحقیق از سه فصل تشکیل شده است که عبارت می باشد از: ۱- کلیات و مفاهیم. ۲- آثار اشتغال زنان. ۳- اشتغال زنان از دیدگاه فقهای شیعه و اهل سنت.

۱-۱-۸- تاریخچه اشتغال زنان:

زنان از همان ابتدای خلقت به کار و تلاش می پرداختند. یکی از استادان تاریخ در نگاهی اجمالی به تاریخ شکل گیری جوامع، درباره ی جایگاه کلی زنان می نویسد: در جامعه بدوی و وظیفه مخصوصی به عهده زن گذاشته شده بود. او علاوه بر اینکه نگهبان آتش و شاید اختراع کننده و سازنده ظروف سفالین بوده، جستجوی ریشه های خوردنی گیاهان یا جمع آوری میوه های وحشی را نیز به عهده داشته است. نخستین تلاش او در راه کشاورزی در زمین های رسوبی انجام گرفت، و در همان حال که مرد اندک پیشرفتی کرده بود، زن با کشاورزی ابتدایی خود در دوره حجر ابداعات بسیاری نموده بود. در چنین جوامعی، زن کارهای قبیله را اداره می کرد و به مقام روحانیت نیز می رسید. در این مرحله، زن اقتصاد قبیله خصوصاً امور کشاورزی را به عهده داشته، و شکار از نظر تأمین معیشت چندان اهمیتی

نداشت. در دوره ماقبل تاریخ، جایگاه زنان در اقتصاد مشرق زمین، به دلیل اعتبار زن در مقام مادری که با تولید مثل موجب غلبه بر مرگ و استمرار نسل بشر بوده، مهم و اساسی است. در همین دوران، در مغرب زمین نیز زنان ضمن اشتغال به امور خانه، در خارج از منزل با کوزه گری و کار در مزارع همراه مردان فعالیت می کردند. (راوندی، ۱۳۸۶، ص ۱۰)

به نظر می رسد در این دوران زنان به سبب نقش مادری در شرق در مقایسه با غرب قداست و اعتبار ویژه ای داشته اند؛ هر چند در غرب زمینه های حضور اقتصادی آنان در امور خانگی بیش از نقش زایشی مد نظر قرار می گرفت.

با آغاز تمدن و مدنیت در شرق، تمدن هایی بزرگ چون ایران، بابل، چین، ژاپن و مصر ظهور کردند که در آنها جایگاه زنان تا حد اداره قبایل، قضاوت و مشورت، حاکمیت و فرمانروایی و حضور در مجامع دینی ارتقا یافت، آنان در امور اقتصادی نیز به همین نسبت شأن بالاتری یافتند. از جمله در ایران بخش اعظم ترقی اقتصادی، ابداع نظام نوین کشاورزی و دام پروری، فعالیت در عرصه صنایع دستی و تجارت، و مشاغل چون نگهبانی آتش در آتشکده، وکالت و قضاوت در دادگستری به عهده آنان بوده است. همچنین در تمدن بابل و مصر، زنان از حق مالکیت و خرید و فروش از محل درآمد خود، فعالیت در عرصه بازرگانی، منشی گری و صنایع برخوردار بودند. (دورانت، ۱۳۷۶، ج ۱، ص ۸۵۷)

اما اشتغال زنان در غرب، به صورت گسترده بعد از انقلاب صنعتی، شکل گرفت. افزایش مشارکت زنان در عرصه فعالیت اقتصادی و اشتغال به دلیل نیاز شدید جوامع صنعتی به نیروی کار ارزان بود، نه به این علت که گسترش مشارکت زنان در جهت رعایت شخصیت آنان باشد. از آغاز انقلاب صنعتی تاکنون، زنان در عرصه های مختلف اقتصادی فعالیت می کنند، ولی رفتار غرب با آنها هیچگاه مبتنی بر تساوی حقوق زن و مرد نبوده است. (لنسکی، ۱۳۶۹، ص ۴۵۸)

بر اساس دیدگاه جریانهای فمینیستی در جهان، تنها مسأله تساوی حقوق مطرح نیست، بلکه تشابه حقوق زن و مرد بیشتر به چشم می آید. این دیدگاه افراطی در حمایت از حقوق زنان، موجب جدا کردن زن از هویت زنانه ی خود می شود. غرب با نادیده گرفتن تفاوت های طبیعی زن و مرد، برابری حق اشتغال زنان و مردان را مطرح می کند. در حالی که دولتهای غربی، خود در عمل با مشکلات و موانع زیادی در خصوص برابری حق اشتغال زنان و مردان روبه روهستند، و تبعیض در این مورد کاملاً در جوامع غربی مشهود است. (مولاوردی، ۱۳۷۹، ص ۲۵۰)

بنابراین تحولات چشمگیری در اثر رنسانس و انقلاب صنعتی، در کار اقتصادی زنان روی داد و همین امر موجب شد تا در جهان غرب وضعیت زنان تغییر اساسی یابد. اصلی ترین علل این تغییرات عبارت اند از:

۱. انتقال تدریجی صنعت از خانه به کارخانه

۲. ایجاد ساختارهای جدید هماهنگ با گفتمان تجددگرایانه در عرصه های سیاسی، فرهنگی و اقتصادی؛

۳. دگرگونی های مراحل صنعتی طی دو قرن، از جمله تحول در صنایع بخار، الکتریسته، نفت، الکترونیک و انرژی اتمی، که در مقایسه با میزان تغییر اقتصادی در اروپای پیش از کریستف کلمب انقلابی واقعی به شمار می آمد و نه تنها کشاورزی، ترابری، ارتباطات و صنعت، بلکه سیاست، آداب و اخلاق، فلسفه و هنر را نیز از بنیان دستخوش دگرگونی ساخت. (دورانت، ۱۳۷۶، ج ۱، ص ۸۵۰)

در واقع در این زمان « کار » که تا پیش از این مفهومی عام نزد زن و مرد بر اساس سیستم کشاورزی بود و هر کس بنا به توانمندی های خود در زمینه تولید، فعالیت های اقتصاد کشاورزی را سامان می داد، به مفهوم اشتغال تبدیل شد.

در تقسیم بندی دیگری، تحولات تاریخی در حقوق زنان به سه دوره جداگانه تقسیم می شود:

۱. دوره وحشی گری، بربریت و بت پرستی که زن را انسان نمی دانستند، بلکه از نظر ایشان، زن موجودی بی ارزش و بدون اختیار و حقوق انسانی بود که به راحتی به تملک هر کسی درمی آمد.

۲. دوران ظهور تمدن یونان، مصر، روم و ایران که ادیان توحیدی و باور پرهیزکاران و پارسایان، عواطف و احساسات بشری را با منطق و دانش همراه ساخت. در این عصر، زن از نظر مادی، انسان به شمار می رفت، ولی فقط از همین نظر و تا همین اندازه، شریک زندگی مرد بوده و هنوز از نظر معنوی و اجتماعی، شخصیت حقوقی نداشت و پیرو و فرمانبرار مرد بود.

۳. دوران ظهور اسلام که با آموزه های ارزشمندش، زن را از وضعیت نامطلوب، نجات داد و به وی شخصیت حقوقی بخشید. در نتیجه، زن مسلمان توانست به تدریج، جایگاه خود را در میان جامعه بیابد و از بسیاری از موهبت ها بهره مند شود. (عظیمی، ۱۳۸۶، ص ۲۵)

ینابراین در سیر تاریخی از آغاز آفرینش تا امروز، در تمام سرزمین ها، اقوام، آیین ها، فرهنگ ها، از یک زاویه به زن نگریده نشده است. به عبارت دیگر، زن در هر سرزمینی، فرهنگ و فلسفه ای با شخصیتی متفاوت و گاه متضاد شناخته شده و می شود. نگرش به زن در برخی فرهنگ ها چنان منفی و دور از واقعیت بود که وی را از روح انسانی عاری دانسته و او را از قلمرو انسانیت و برخورداری از شخصیت انسانی خارج کرده اند. این اندیشه که از آغاز

آفرینش تا بعثت حضرت محمد(صلی الله علیه و آله) استمرار داشته، اما با ظهور دین اسلام دیدگاه ها نسبت به زن و اشتغال او به کلی دگرگون شد.

۱-۲- مفاهیم اساسی

۱-۲-۱- مفهوم شغل

شغل از نظر لغوی، به معنای به کار وا داشتن کسی و آنچه مایه مشغولیت می باشد، است. همچنین توجه قلبی به کسی یا کاری را شغل گویند. (دهخدا، ۱۳۷۷، ص ۲۶۳۳)

برخی در تعریف شغل گفته اند: شغل به کاری گفته می شود که در مقابل دستمزد یا حقوق منظم و ثابتی انجام گیرد (گیدنز، ۱۳۸۶، ص ۵۴۲) بر اساس این تعریف، خانه داری در مقابل اشتغال در نظر گرفته می شود و با اینکه زن خانه دار بی کار نیست، ولی شاغل تلقی نمی شود.

میان مفهوم «اشتغال» و مفهوم «کار» تمایز وجود دارد. اشتغال به فعالیتی می گویند که به منظور تهیه و تولید کالا و خدمات اقتصادی انجام می شود؛ در حالیکه کار معنایی عام دارد و هر فعالیتی را در برمی گیرد. (علویون، ۱۳۸۱، ص ۱۹)

بنابراین از طریق اشتغال، فرد در جریان تولید و خدمات مشارکت می کند و پاداشی نقدی یا جنسی دریافت می کند. بنابراین، کار و شغل، فعالیتی بدنی یا فکری در راه تولید و خدمت است. لذا، در تعریف شغل می توان گفت: شغل، یعنی کاری که فرد، مشغول به انجام آن است و به وسیله آن، هم انجام وظیفه می کند و هم امرار معاش می نماید. (حاتمی علم، ۱۳۹۲، ص ۳۴)

در فرهنگ نامه های اقتصادی نیز، «اشتغال» به معنای مشغول بودن به کار تعریف شده است. (فرهنگ، ۱۳۷۱، ص ۵۰)

بنابراین تعریف، هرگونه فعالیتی که انسان، اعم از زن یا مرد، در خانه یا بیرون از خانه انجام دهد اشتغال است. اما برخی از اقتصاد دانان قید مزد و پاداش را نیز بر تعریف اشتغال افزوده و بیان داشته اند: اشتغال مشغول بودن به کاری است که پاداش و مزد در برابر آن وجود داشته باشد. (قره باغیان، ۱۳۷۶، ص ۲۸)

بر اساس این تعریف، مفهوم «اشتغال» محدودتر شده و فقط شامل کارها و فعالیتهایی می شود که در قبال آن دستمزدی پرداخت شود. اما تلاشهایی که مجانی صورت می گیرند مثل برخی از کارهای زنان در خانه، مشمول اشتغال نخواهند بود. مقصود از اشتغال زنان در اصطلاح رایج، همین معناست.